

Att nita ...

Nithamrarnas öronbedövande smatter hörde till bilden av ett järnskeppsvarv för bara några decennier sedan. Många järnkonstruktioner och främst bordläggningsplåtarna sammanfogades då med hjälp av järnnitar, "nagel", enligt olika metoder.

Nitningsprincipen var i korthet den, att två plåtar till lagom del pressades mot varandra. Ett nithål borrades genom bägge plåtarna och i hålet stoppades en järnnit med som regel kullrigt

huvud. Med hjälp av en hammare slogs nitens andra ända ut så att även den bildade en kullrig skalle och plåtarna var fästade vid varandra.

Nitning var ett lagarbete, som krävde sin man, när det gällde styrka, uthållighet och tempo. Fram till tiden kring första världskriget nitades det för hand. Ett komplett nitlag bestod av en förnitare, en hjälpnitare, en mothållare, en nagellangare och en nagelvärmare.

En del av den här sortens verktyg finns ännu kvar i våra verktygsförråd vid KkrV — men de på bilden finns på Marinmuseet.

Förnitaren och hjälpnitaren slog med släggor på nitarna. Förnitaren var en sorts bas för laget och bestämde takten, varefter hela laget fick rätta sig. Förnitaren hade även andra förmåner. Om det till exempel gällde att slå av den gamla niten, fick hjälpnitaren svänga släggan och förnitaren hålla skaftmejseln.

På andra sidan plåten befann sig mothållaren, som med ett särskilt redskap höll emot, när nithamrarna arbetade. Järnnitarna skulle vara framme hos mothållaren i en jämn ström i takt med nitningen och mothållaren stoppade in nitarna i nithålen.

I omedelbar närhet av nitplatsen värmdes nitarna på en liten transportabel ässja. I början eldades denna med kol och det var den unge lärpojken uppgift att hålla fyr på ässjan och se till att det ständigt var nitar till värming. Pojken eller nagelvärmaren hade även jobbet att tända upp i ässjan någon halvtimme innan arbetet började. Denna yngsta medlem i laget fick ofta stå måltavla för många skämt och han kallades vanligen "nagelapan".

Till nitlaget hörde även en nagelangare, en man, som med en nageltång tog de vitglödande nageln från ässjan till mothållaren och om möjlighet gavs stoppade in nageln i nithålet. Inte sällan fick dock nagelvärmaren sköta denna syssla.

Under första världskriget rationaliserades nitningen. De taktfasta nitslagen försvann och avlöstes av lufthamrarnas hetsiga smatter. Detta moderna verktyg gjorde den ena nitaren onödig.

Det nitades under många olika omständigheter. Mothållaren fick inte sällan arbeta under trånga förhållanden, tex i pannor, tankar eller i botten på fartygen. Därför var det inte heller ovanligt att "nagelapan", som var liten

och smärt, skickades in i utrymmen, där de vuxna inte kom åt.

Till följd av mothållarens ofta trånga arbetsplats var det inte alltid möjligt att värma nitarna i hans närhet. Man ordnade det då så, att nagelvärmare och ässja placerades ovanför mothållaren och via ett rör skickades de varma nitarna ned till mothållaren.

Innan Stockholms örlogsvarv flyttades från innerstaden deltog undertecknad i en undersökning i Sjöhistoriska museets regi i syfte att dokumentera de olika yrkesgruppernas verksamhet under 1900-talet. Några äldre pensionerade grovplåtslagare kunde här berätta om nitningen såväl efter gamla som nya metoden. En jämförelse mellan de två metoderna var naturlig. Visst hade det ofta varit slitsamt och hårt att svänga släggorna, men å andra sidan hade lufthamrarna medfört besvärliga vibrationer i armar och kropp samt även större risk för hörselskador. Själva nitningen gick naturligtvis snabbare enligt den nya metoden.

Under mellankrigstiden förträngdes efterhand nitningen inom skeppsbyggeriet. Svetsningstekniken utvecklades och är i dag nästan helt allenarådande. Dock behölls nitningen inom vissa specialområden såsom tex ångpannor.

Marinmuseets uppgift är bland annat att samla och bevara äldre tiders arbetsredskap från varvet. Med den snabba utvecklingen är museet mycket intresserat av att vara med i händelseförloppet och insamla föremål, som kan belysa gårdagens varvsdrift. Det är därför med stor tacksamhet, som Marinmuseet i november 1971 mottog diverse nitningsredskap från Karlskronavarvet. De kommer att fylla sin plats i en framtida utställning om senare tiders skeppsbyggeri.

Ole Lisberg Jensen